

קונטרס
הצווצרות
מלחמה

הרב יצחק ברנד

תמוז תשנ"ג

מהדורא ראשונה

שנת תשנ"ו

מהדורא שניה

אדר תשע"ח

מהדורא שלישית

בריתנו וצדק

המכון לרוצאת כתבי ומאמרי מזרינו הרב יצחק ברנד שליט"א

(ד) [הקדמה]

(ה) **האם החיוב דווקא בחצוצרות, או אפשר ג"כ בשופר** [סימן א]

(ה) הצעת השיטות [ס"ק א]

(ו) ביאור ברמב"ן, מלחמה הוא כנופיא דכל ישראל [ס"ק ב]

(ז) אם חיוב תקיעה בתענית הוא דרבנן או דאורייתא [ס"ק ג]

(ח) **פרטי דיני החצוצרות** [סימן ב]

(ח) אם צריך לעשותה מכסף, או סגי בשאר חומרים [ס"ק א]

(ח) אם צריך חתיכה אחת, או סגי בחיבור חלקים [ס"ק ב]

(ח) שיעור אורך החצוצרות [ס"ק ג]

(ט) מספר החצוצרות [ס"ק ד]

(ט) סדר התקיעות [ס"ק ה]

(ט) אם חיוב התקיעה ע"י כהנים, או אפשר ע"י לוי וישראל [ס"ק ו]

(י) **בענין חיוב תקיעה בזמנינו** [סימן ג]

(י) טעמים למה עד עכשיו לא נהגו לתקוע בהרבה מקומות [ס"ק א]

(י) ביאור בדברי המג"א שגם בזמן שאין תענית יש חיוב תקיעה [ס"ק ב]

(יא) כל הסברות לא שייכים עכשיו [ס"ק ג]

(יא) חיוב הכנת חצוצרות בגלל אמונה בביאת המשיח ומלחמותיו [ס"ק ד]

(יא) חשש האומות שהתקיעות מכריזות מרד [ס"ק ה]

(יב) **פרטים בדיני חיוב תקיעה על החרב בזמננו בא"י** [סימן ד]

(יב) חקירה בדברי הרמב"ם בדין חרב [ס"ק א]

(יב) אם לפי הרמב"ן הוא בחיוב חצוצרות [ס"ק ב]

(יב) בדין הערים שסביבותיהם [ס"ק ג]

(יב) לפעמים גם להרמב"ם כלול כל האפרכיא [ס"ק ד]

(יג) מה שיוצא מן הגר"א [ס"ק ה]

(יד) **חיוב תשובה** [סימן ה]

(יד) חיוב תפילה תקיעה תענית ותשובה אינם מעכבים זא"ז [ס"ק א]

(יד) אם יש חיוב תקיעה משום צרת יחיד [ס"ק ב]

(טו) בחיוב תשובה [ס"ק ג]

(טו) האמת לאמיתה [ס"ק ד]

(טז) מצוות בבחינת 'מת מצווה' [ס"ק ה]

[הקדמה]

ומשום זה 'עלי פלשת אתרועע' [דהיינו לשברם ע"י תרועה], כי כך ראוי להם. ע"כ.

וז"ל הרמב"ן (צמדצב, יא): "תרועה יתקעו למסעיהם, כבר פירשתי בסדר 'אמור אל הכהנים' (ויקרא, כג, כד), כי התרועה רמז למידת הדין, כי כן כתוב במסעות (צמדצב, ט, כג) 'על פי ה' ביד משה', והיא המנצחת במלחמה, וכתוב 'כי תבאו מלחמה בארצכם וגו' והרעתם, ועל כן אמר משה (צמדצב, י, לה) 'וינסו משנאיך מפניך'. וכבר פירשתי (שמות, כג) סוד הפנים בעשרת הדברות. וכן תראה כי חומת יריחו נפלה בתרועה, דכתיב (יהושע, יא) 'עד יום אמרי אליכם הריעו והרעתם', וכתוב (שם, כ) 'ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה' ולכן היתה חרם. עכ"ל.

ועוד כתב הרמב"ן (ויקרא, כג, כד) וז"ל: "ומן הענין שפירשתי תבין טעם הכתוב במסעות (צמדצב, יא-יז) 'תרועה יתקעו למסעיהם, ובהקהיל את הקהל לתקעו ולא תריעו', כי במסעיהם כתיב (שמות, יד, טז) 'ויסע מלאך ה' ה' וכתוב (צמדצב, י, לה) 'ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך', כטעם 'פני ה' בעשי רע' (תהלים, לד, ח) וכו'". עכ"ל ועיי"ש.

והרמב"ם כתב (ספר המנוחות, מלות עשה נט): "מצות תקיעת חצוצרות במקדש ובמלחמה. היא שציונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת הקרבן מקרבני המועדות, והוא אמרו יתעלה (צמדצב, יא) 'וכיום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם וגו', ובביאור אמרו שמצוה זו בחצוצרות, וכבר התבאר מצוה זו בספרי וראש השנה ותענית. וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות, כשנזעק לפני ה' יתעלה, והוא אמרו (שם, טז) 'כי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם'. עכ"ל.

ועוד כתב הרמב"ם (פ"א מהל' מעניות) וז"ל: "א מצות עשה מן התורה לזעק ולהריע בחצוצרות, על כל צרה שתבוא על הצבור. שנאמר (צמדצב, יט) 'על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות'. כלומר כל דבר שייצר לכם, כגון בצרת ודבר וארפה וכיוצא בהן, זעקו עליהן והריעו: (ב) ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה וזעקו עליה וריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, כפיתוב (ירמיה, כ, כה) 'עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרם להם להסיר הצרה מעליהם: (ג) אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם ארע לנו, וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה (ויקרא, כ, כז) 'והלכתם עמי בקרי' - ויהלכתי גם אני עמכם בחמת קרי'. כלומר, כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהיא קרי, אוסיף לכם חמת אותו קרי: (ד) ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות. ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר (תהלים, נח, ט) 'בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". עכ"ל.

כתוב בתורה (צמדצב, יח) 'וכני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדרתיכם: (ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות. ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם: (י) וכיום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם".

וז"ל הספרי (צמדצב, פרשת צבולותך, פיסקא טו): "וכי תבאו מלחמה בארצכם בין שאתם יוצאים עליהם, ובין שהם יוצאים עליכם; 'על הצר הצר' במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר. אתה אומר במלחמות גוג ומגוג הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בכל המלחמות שבתורה? ת"ל 'ונושעתם מאיביכם', אמרת צא וראה איזו היא מלחמה שישראל נושעים ממנה, ואין אחריה שעבוד, אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג. וכן הוא אומר (זכריה, יג) 'ויצא ה' ונלחם בגוים ההם', מהו אומר (שם, טז) 'יהיה ה' למלך על כל הארץ, ר' עקיבא אומר, אין לי אלא במלחמה, שרפון, וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים, מנין? ת"ל 'על הצר הצר אתכם', על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור". [עי' במלבי"ם שאין מחלוקת ביניהם, אלא כונת ת"ק שגם במלחמת גוג ומגוג צריך לתקוע, וכן כתבו הרמב"ם והרמב"ן ושאר הראשונים, שבכל מלחמה יש חיוב]. 'והרעתם בחצוצרות', רבי עקיבא אומר וכי חצוצרות מזכירות ניש שהוסיפו כאן 'והלא דברים מזכירים', ויש שגרסו 'והלא דמים מזכירים'. אלא שאם יכולים להריע ולא הריעו מעלה אני עליהם כאילו לא הוזכרו לפני המקום. 'ונושעתם וגו' [וגו'] ונושעתם, כל זמן שנוזכרים ישראל אין נוזכרים אלא לתשועות". עכ"ל הספרי.

ואיתא בר"ה (דף כו ט"ז צ"ג צ"ג): "שופר של ראש השנה, של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדים, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובתעניות בשל זכרים כפופים, ופיהם מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע, שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות". ע"כ.

וז"ל הזוהר (צמדצב, דף קל"ט ט"ז): "'עלי פלשת אתרועע' (תהלים קמ"ו), אופ הכי דא למרחיק אסתכי דוד, אמר: כנען סטרא בישא דסטרא אחרא איהו, ופלשתים מתמן אינון, לסטרא אחרא מה אצטריך? תרועה! דכתיב (צמדצב, יט) 'וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם וגו', לתברא חיליה ותוקפיה, ובגין כך 'עלי פלשת אתרועע', והכי אתחזי לון". עכ"ל.

תרגום: 'עלי פלשת אתרועע' זה ג"כ היה דוד צופה למרחק, אמר, כנען הוא צד רע של הסטרא אחרא, והפלישתים הם משם, ומה צריך [לעשות] לסטרא אחרא? תרועה! שכתוב (צמדצב, יט) 'וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם וגו' [שתרועה פירושה שבירה], דהיינו לשבור כחו וגוברתו.

[סימן א]

האם החיוב דווקא בחצוצרות, או אפשר ג"כ בשופר

[א] הצעת השיטות: [ב] ביאור ברמב"ן, מלחמה הוא כנופיא דכל ישראל: [ג] אם חיוב

תקיעה בתענית הוא דרבנן או דאורייתא:

הצעת השיטות

דקתני שמצות היום בחצוצרות אלא בעלמא תניא. והטעם שלא למדו התרעה בחצוצרות אלא במקדש ובמלחמה שכל ישראל תלוין בדבר, מ"ט דחצוצרות בכנופיא דכל ישראל כתיב. הא בעלמא לא. אלא מדרבי רחמנא 'על הצר הצר אֶתְכֶם'. גמרינן התרעה לכל צרה וצרה שלא תבא על הציבור. ובמה בשופר כעין ר"ה, א"נ כיון דלא קפידה נהגו בשופרות כדאמרינן בירושלמי בתענית [פ"ג ה"ב] ולמה תוקעין בקרנות, לומר חושבנו כאילו גועין כבהמה לפניך. וזה טעם הגאונים, ואין לי לפרש יותר מזה. עכ"ל המלחמות. מה שכתב בא"י, אינו חוזר בו מכל מה שכתב מקודם שבמלחמה דוקא בחצוצרות, אלא כתב טעם אחר למה בשאר התעניות בחרו בשופר.

וז"ל הריטב"א (ר"ה דף כו ע"ב): "אבל הנכון כשיטת הגאונים וז"ל וכו', והא דהכא פירשה רבינו ז"ל [היינו הרמב"ן] דהיינו במקום כנופיא דכל ישראל או רובם, בשעת מלחמה וכיוצא, אבל בתענית ציבור דעלמא אין לתקוע אלא בשופרות". **ואח"כ** הביא שיטת הרשב"א דאפשר בזה או בזה, וכתב עליו ונכון הוא. **ובתענית** (דף י"ג ע"ב) מסיק כדעת הרמב"ן, ולא הביא כלל את שיטת הרשב"א.

ולומדים מכאן, שדעת הרמב"ם והר"ה שבכל צרה שלא תבוא על הציבור צריך דוקא חצוצרות, ולא שופר.

ודעת הרמב"ן [וכן כתבו הר"ן (תענית, דף כו ע"ב, ד"ה מקום), הריטב"א (כ"ז ל"ג) והמאירי (תענית דף י"ד ע"ב, סוף ד"ה כ"ה)] שרק בשעת מלחמה יש חיוב חצוצרות, אבל בשאר צרות אפשר בשופר. **וביאור** הרמב"ן שחיוב דאורייתא יש שני ענינים, אחד, חיוב תקיעה. שנית, שצריך דוקא בחצוצרות ולא בשופר. ולומדים מריבוי ד"הצר", שבכל צרה יש חיוב תקיעה. אולם הריבוי הזה הוא רק על עצם חיוב תקיעה. אבל על מה שיש פרט במצוה שדוקא בחצוצרות, זה נשאר רק במלחמה, ולא בשאר צרות.

מלחמת יריחו

ומה שביריחו תקעו בשופר ולא בחצוצרות. **אפשר** לומר שלא היו משתמשים שם כלל בכלי זיין, והיה כולו נס, ולא נחשב בגדר מלחמה.

מלחמה שבארץ ישראל

וברמב"ן (תענית, דף כו ע"ב, ד"ה אצל צירושלמי) יש צד לומר שחיוב חצוצרות הוא רק במלחמה שבארץ ישראל, ושם העתיק כמעט כלשון המלחמות, וז"ל: "שוב מצאתי בתשובת

[א] **אמרינן** בגמ' ר"ה (דף כו ע"ב) "רב פפא בר שמואל ספר למעבד עובדא כמתניתין [פרשי": שופר וחצוצרות], אמר ליה רבא לא אמרו אלא במקדש. תניא נמי הכי, במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר, מקום שיש שופר אין חצוצרות".

ולמדנו שבגבולים אין שניהם, אולם לא למדנו אם בשופר או בחצוצרות, או באיזה שירצה.

שיטת הרמב"ם

דעת הרמב"ם שבגבולים תוקעים רק בחצוצרות, ולא בשופר, וז"ל (כלי תענית, ח, ה; הוצא בהרחבה בהקדמה לעיל): "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד".

שיטת הר"ה

ברז"ה כתב (בעל המאור, ר"ה, דף י"ג ע"ב) וז"ל: "תניא נמי הכי בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר וכו'. וקיי"ל כי הא מתניתא, ואני תמה ממה שראיתי בתשובת הגאונים נהגו לתקוע בתענית בשופר, ולפי משנה זו נראה לנו שאין לנו לתקוע בתעניות בגבולין אלא בחצוצרות. עכ"ל.

שיטת הגאונים, הרמב"ן, הר"ן, והריטב"א

והרמב"ן השיג עליו (מלחמת ה', ע"ב) וז"ל: "אמר הכותב, כמה הרבה שנים גדל בעל המאור בבית המדרש ולא שמע שהם סומכין על אותה הלכה שיהא במסכת תענית דף י"ג ע"ב במה מתריעין רב יהודה אומר בשופרות ותנ"ה וסימן לדבר יריחו, ויריחו בשופרות הוה. ומפרש נמי בירושלמי [כ"ה, פ"ג, ה"ז] קומי ר' יהושע בן לוי תוקעין בתעניתא, רבי בעי ויתקעון קומו בחצוצרות, ולא שמיע דתניא חצוצרות במקדש ואין חצוצרות בגבולין [עיי"כ הירושלמי].

וייש לנו לפרש לדעתם, מקום שיש שופר, כגון ר"ה ותעניות, אין חצוצרות. מקום שיש חצוצרות, כגון מלחמה כדכתיב [במדבר, י"ט] 'על הצר הצר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְם בְּחֻצְרוֹת', אין שופר. ואמרינן במס' תענית (דף כו ע"ב) שאין אמרים זכרונות ושופרות אלא בראש השנה וביובל ובשעת המלחמה, (אמר) [צ"ל אלמא] כסדר הזה עושים במלחמה, והיו תוקעים בחצוצרות ולא בשופר שהרי מקרא מלא הוא, וברייתא לאו אסיפא דמתניתין תניא

ויש לעיין בתירוץ השני של הרשב"א, מה ס"ל בשעת מלחמה, אם חולק בזה על התירוץ הראשון וס"ל שגם בשעת מלחמה אפשר לתקוע בשופר, והא דכתוב בתורה בחצוצרות, הוא משום מקדש. או שלא דוקא הוא, וה"ה אפשר בשופר, ומה דאיתא בקרא חצוצרות איירי במקדש דוקא, או נימא שבדאי בשעת מלחמה צריך חצוצרות כמו דאיתא בקרא, רק שרוצה לפרש מקום שיש חצוצרות אין שופר, שלא בתענית במלחמה דוקא קאמר, אלא דכל תענית, וממילא כתב שבמקום שיש חצוצרות היינו אם הביא חצוצרות אז לא יביא שופר.

ובמוגיד משנה (כ"ג תענית, ד, טז) שהביא דברי הרשב"א, ולא הביא כלל ענין של מלחמה, ומשמע קצת כפירוש השני.

ובלחם משנה (סג) התקשה על דברי הרשב"א, דבתורה [במדבר, יט] כתוב "וְהִרְעַתְם בְּחֻצְרוֹת". והביא שם תירוץ הר"ן, דבמלחמה צריך חצוצרות. ולא הבנתי כונת הלח"מ אם דעתו לחלוק על הרשב"א או שדעתו שגם הרשב"א מודה להר"ן שבשעת מלחמה צריך דוקא חצוצרות.

ובריטב"א (כ"ה טז) הביא קודם שיטת הרמב"ן, ואח"כ שיטת הרשב"א.

שיטת תוס'

עוד יש שיטת התוס' (כ"ג חיי"ב ט"ז, סוף ד"ה דמ"ח חלו) שחצוצרות מעכבות לגמרי, וכתב דמשום זה לא נהגו לתקוע, כיון שאין לנו חצוצרות. וזה כשיטת הרמב"ם שתמיד צריך בחצוצרות. [אלא שברמב"ם לא כתב שאם אין לו חצוצרות שלא יתקע כלל].

ונראה, שסברה זו שייך רק לאלו שס"ל שבכל תענית אין מושג כלל של שופר.

אולם לדעת הרמב"ן ודעימיה שס"ל שבכל תענית בשופר ורק במלחמה בחצוצרות, נראה פשוט שאם בשעת מלחמה אין לו חצוצרות, תוקע בשופר. שהרי מלחמה לא גרע משאר עת צרה, רק שניתוסף עליו דין מחודש שצריך חצוצרות. ואם תוקע בשופר קיים מצות תקיעה באופן כללי, רק שלא קיים המצוה המיוחדת של מלחמה.

וכ"ש לדעת הרשב"א דס"ל (כפי הבנת המ"מ) דג"כ בשעת מלחמה אפשר בשופר.

ביאור ברמב"ן, מלחמה הוא כנופיא דכל ישראל

בריטב"א (כ"ה טז ע"ה) כתב שתוקעים בחצוצרות רק במקום כנופיא דכל או רוב ישראל. אבל בתענית צבור דעלמא אין לתקוע אלא בשופרות.

[ב]

ונראה דרוב יושבי ארץ ישראל סגי, אף שיש עוד יותר בחו"ל, דיושבי ארץ ישראל נקרא רוב ישראל, כעין דאיתא בהוריות (דף ג ע"ה) "בהוריות הלך אחר רוב יושבי ארץ

הגאונים ז"ל שמנהגינו לתקוע בתעניות בשופרות, ולפי זה יש לי לדחוק ולומר בחצוצרות ליתנהו בגבולין אלא בשעת מלחמה דכתיב [במדבר, יט] 'כִּי תָבֹאוּ מִלְחָמָה', וחצוצרות כנופיא דכל ישראל כתיב, הילכך במקדש בתענית דהיא כנופיא דכל ישראל, מצות היום בחצוצרות, ובשופר נמי תוקעים משום דכתיב [תהלים, נ"ח] 'בְּחֻצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הִרְעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'', אבל בגבולין בשעת מלחמה בחצוצרות בלבד תוקעין. ומתפללין כסדר התעניות, כדאמרין בגמ' [דף טז ע"ב] לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא בראש השנה וביובל ובשעת מלחמה, אלמא בשעת מלחמה אומר זכרונות ושופרות, ותוקעין בחצוצרות, דקראי נינהו, הא בשאר תעניות, התרועה גמרינן בהו, אבל בשופרות הוא דומיא דראש השנה, ובפ' משוח מלחמה [סוטה, דף נ"ג ע"ב] גבי מלחמת מדין דריש 'וְחֻצְרוֹת הִתְרוּעָה בְּיָדוֹ' [במדבר, נ"ח] אלו השופרות. ולא ידעתי אם שלא דקדקו בלשונם או שאין חצוצרות אלא במלחמת אויבים הצרים עליהם בארץ כדכתיב [במדבר, יט] 'בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתָכֶם', דלמה להם לפרש אלו השופרות אלא לכך". עכ"ל הרמב"ן.

ויש לעיין לפי תירוץ זה דחיוב חצוצרות הוא רק בארץ ישראל, והרי שנינו (קידושין, דף לו ע"ב, במשנה) "כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ", וזה לא מהמצוות התלויות בארץ, וא"כ מצינו מצוה שאינה תלויה בארץ שנוהגת רק בארץ. ואפשר לומר, כיון שיסוד המצוה של תקיעה נוהג ג"כ בחו"ל, ורק הפרט של חיוב חצוצרות הוא רק בארץ, ממילא הרי זה בכלל (סג) כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ.

ומה שכתב הרמב"ן "בשעת המלחמה", אין הכונה רק לחיילים שבמלחמה, אלא לכל כלל ישראל שנשארים בעריהם ועסוקים בתענית, הם מתפללים, ותוקעים בחצוצרות. [דברי הרמב"ן הובאו בלחם משנה, אולם לא הביא שרק בארץ ישראל].

שיטת הראב"ד

עוד יש בענין הזה שיטת הראב"ד (כ"ג חיי"ב ט"ז ע"ה), שבכל תענית על צרה יש חיוב דוקא בחצוצרות, בשעת התפילה שמוסיפים שש ברכות, אבל לאחר התפילה הוא בשופר.

שיטת הרשב"א

ויש שיטת הרשב"א (כ"ה טז ע"ה) שצריך לדון עליו, שבהתחלה כתב כדעת הרמב"ן, וז"ל: "לפי זה הא דקתני מקום שיש חצוצרות אין שופר היינו בשעת מלחמה כדכתיב 'וְהִרְעַתְם בְּחֻצְרוֹת'. אח"כ מצאתי כן לרמב"ן ג"ר בלקוטיו. ועוד אפשר לי לומר דהא דתניא מקום שיש שופר וכו' לאו עיכובא הוא לתעניות שלא יהא אלא בחצוצרות, אלא לומר שאין תוקעין בגבולין בשנים בשופר וחצוצרות אלא באחד מהן, והלכך בר"ה ויובל שיש שופר עכ"פ בגבולין שמצות היום מן התורה בשופר, אין חצוצרות; ובתעניות אם יש שם חצוצרות אין שופר, ואם יש שם שופר אין חצוצרות. ולא שיהא החיוב על כל פנים בתעניות בגבולין בחצוצרות, אלא שלא יהא שם שופר וחצוצרות". עכ"ל, עיי"ש.

ויותר נראה לומר דס"ל שעיקר חיוב חצוצרות הוא בכלל תכסיסי מלחמה, ונכלל באופן כללי בכלל דיני מלחמה שהוא כלול בדיני מלכים, ואין מצוה מיוחדת לניצוח במלחמה. וזה בכלל "וְחֻצְצוֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ" (במדבר, ל"א). שהוזכר בסוף סוטה (דף ל"ג ע"ב) שיש חיוב לכהן בשעת מלחמה לקחת אתו חצוצרות, ואף שהגמי' אומרת שזה שופר, אפשר לומר אחר שנשתנה הלשון (ע"י שנת, סוף צמח מדליקין, דף לו ע"ב), ופשטות התורה שלקחו חצוצרות.

הנה בדעת הרשב"א שכתב דאי בעי שופר אי בעי חצוצרות, א"א לפרש שגם מה דאיתא בתורה סגי בשופר, דהא משמע במס' ר"ה (דף כ"ט ע"ב) דבמקום דנאמר חצוצרות א"א בשופר, דאמרינן שם "מי דמי התם חצוצרות הכא שופר", ועיי בריטב"א (ס"ט) שהביא משם ראייה דבפסוקי שופרות א"א בפסוק "ותקעתם בחצוצרות", וכן דעת הרשב"א כמו שהביא הר"ן (דפי כ"ד ע"ד דף ט). ואף שהרא"ש כתב שאפשר לומר פסוק זה משום דסגי לן בלשון תקיעה, אולם בעצם התקיעה צריך כל אחד לפי ענינו.

וע"כ צ"ל בדעתו שרק במלחמה הוה חצוצרות דאורייתא. ובשאר תעניות, או דס"ל שכל תקיעה הוא דרבנן, או שגמרינן מדאורייתא רק מושג התקיעה ולא פרטי התקיעה, או שרק במקדש הוה חצוצרות, או מדאורייתא הוא בכלל תכסיסי מלחמה.

ונראה פשוט שגם אם נאמר שרק במלחמת גוג ומגוג נאמר, הדבר פשוט שאף אם תהיה מלחמת גוג ומגוג לפני בנין בית המקדש חייב לתקוע, שבדאי מבואר בספרי שמלחמת גוג ומגוג הוא חיוב גמור בלי שום תנאי. אולם כתבנו שיותר מסתבר שהוא בכלל תכסיס מלחמה וחיוב בכל מלחמה.

מסקנא

(א) דעת הרמב"ם והחינוך שחיוב תקיעה בעת צרה הוא דאורייתא, וכן דעת הרמב"ן. וכן כל אלו שמחלקים בין מלחמה לשאר צרות ס"ל שעכ"פ בכל מלחמה הוה דאורייתא.

(ב) דעת הרז"ה שבכל תענית של צרה הוא רק דרבנן, וכן משמע דעת הר"ן והמאירי. אולם יתכן דמודו בשעת מלחמה. ובר"ן ובמאירי בתענית דס"ל כחילוק הרמב"ן מוכח כן.

(ג) דעת הסמ"ג דאפילו במלחמה הוא רק דרבנן, ולא ס"ל דאורייתא רק במלחמת גוג ומגוג.

(ד) במלחמת גוג ומגוג הוא דאורייתא לכל הדעות, אף דלא נבנה בית המקדש, והחיוב דוקא בחצוצרות ולא בשופר. או דהוה בכלל תכסיסי מלחמה בכל מלחמה. [רק נראה פשוט שגם במלחמה זו אם אין לו חצוצרות תוקע בשופר, דלא גרע מעת צרה, רק שחסר לו המצוה של חצוצרות המתייחדת למלחמה].

ישראל, שנא' (מלכים"א, ח"ט) 'וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה כְּעַת הָהִיא אֶת הַחֶגְגַּ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קֶהֱל גְּדוֹל מְלֻבּוֹא חֶמֶת עַד נַחַל מִצְרַיִם', מכדי כתיב 'וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ', 'קֶהֱל גְּדוֹל מְלֻבּוֹא חֶמֶת עַד נַחַל מִצְרַיִם' למה לי? שמע מינה הני הוא דאקרי קהל, אבל הנך לא איקרי קהל".

ונראה שבזמנינו יש עוד סברה, שכל קיום היהדות של כל העולם תלוי ביהדות של ארץ ישראל, ממילא מלחמה בארץ ישראל נחשב שמתחסס לכל העולם. ולפעמים גם אצל הגוים תלוי הכל מה שהולך בארץ ישראל.

מסקנא

יש די שיטות בענין חיוב חצוצרות:

(א) דעת הרמב"ם שבכל תענית, בין בשביל מלחמה ובין לשאר צרות, החיוב דוקא בחצוצרות. וכן דעת הרז"ה.

(ב) דעת הרמב"ן הר"ן והריטב"א, שרק בשעת מלחמה החיוב בחצוצרות, אבל על שאר צרות אפשר לעשות מה שרוצים. והמנהג בשופר. וכתבו שכך דעת הגאונים.

(ג) דעת הראב"ד שבכל תענית בשעת התפילה על סדר הברכות בחצוצרות, ובתפילות שאחר סדר הברכות בשופר.

(ד) דעת הרשב"א (פתיח פ"ט) שבגבולין אין קפידה אם תוקעים בשופר או בחצוצרות, ויכול לעשות מה שירצה. ובלבד שלא יביא שתייהם.

אם חיוב תקיעה בתענית הוא דרבנן או דאורייתא

[ג] **הנה** ברמב"ם (כל' תעניות, ח"ט) מפורש שבכל עת צרה יש חיוב דאורייתא להריע בחצוצרות. וכ"כ החינוך. וכן מבואר בלשון הרמב"ן (כ"ט), דלא רק במלחמה הוה דאורייתא אלא בכל עת צרה.

אולם ברז"ה (ר"כ דף כ"ט ע"ב) כתב שבתענית הוה החיוב רק מדרבנן. ומשו"ה כתב שהמודר הנאה מחצוצרות אסור לתקוע בתענית. והר"ן הביאו ולא השיג עליו בזה, רק שכתב שגם בדרבנן מותר לתקוע, וכן המאירי הביאו.

ונראה שכל הראשונים שהביאו דברי הרמב"ן (כ"ט תענית) לחלק בין מלחמה לשאר תענית, דבמלחמה יש חיוב חצוצרות, ובשאר תענית יכול ג"כ בשופר. ואי ס"ל שבתענית הוא דרבנן מ"מ במלחמה הוה דאורייתא שרק הדרש שמרבים שאר צרות ס"ל דהוה דרבנן.

והסמ"ג (פ"ט, ס"י קט) לא הביא חיוב חצוצרות אלא רק במועדים, ולא בתענית. וזה קשה, שהרי היה צריך להביאו עכ"פ במלחמה או במקדש. ואולי י"ל דס"ל כת"ק, דהפסוק איירי רק במלחמת גוג ומגוג, כדמפורש בספרי, וס"ל דהדרש של ר"ע הוא אסמכתא. והוה ליה מצוה שאינה נוהגת לדורות, ולא נחשב בחשבון המצות.

ועי"פ במלחמת גוג ומגוג בודאי יש חיוב דאורייתא לתקוע בחצוצרות.

[סימן ב]

פרטי דיני החצוצרות

[א] אם צריך לעשותה מכסף, או סגי בשאר חומרים: **[ב]** אם צריך חתיכה אחת, או סגי בחיבור חלקים: **[ג]** שיעור אורך החצוצרות: **[ד]** מספר החצוצרות: **[ה]** סדר התקיעות: **[ו]** אם חיוב התקיעה ע"י כהנים, או אפשר ע"י לוי וישראל:

אם צריך לעשותה מכסף, או סגי בשאר חומרים

[א]

הנה המנחת חינוך במצות חצוצרות (פ"ה בטהרות, מלכות ס"ד) שואל למה לא הזכיר הרמב"ם בהלי תענית שצריך לעשותה מכסף, כמו שהזכיר בהלי כלי המקדש (פ"ג הל' ה). **וכתב** לתרץ שהרמב"ם סמך בהלי תענית על מה שכתב בהלי כלי המקדש.

וכן נראה, שהרי הרמב"ם ס"ל (ספר המלכות מלכות נ"ט) דמצות חצוצרות של ר"ח ומועדים במקדש הוא אותו מצוה של חצוצרות בעת צרה, וכל מה שלומדים צורה של חצוצרות במועדים הוא מן הפסוק "עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כָּסָף" (במדבר, י"ג), שהוא כמה פסוקים לפני זה. וע"כ שכונת הפסוק בחצוצרות של מועדים, חוזר על צורה של חצוצרות שהוזכר קודם. א"כ חצוצרות של עת צרה שהוא פסוק לפני חצוצרות של מועדים בודאי ג"כ חוזר על צורת החצוצרות שהוזכר כמה פסוקים מקודם.

ובאמת המ"מ (רי"ג הלכות תענית) שואל למה הרמב"ם כולל את שניהם במצוה אחת. אולם אף אם נימא שהם שתי מצות, מ"מ בפשטות הכתובים שאין לחלק בין שתי המצות לענין צורת החצוצרות. וא"כ צריך כסף.

איתא במנחות (דף כ"ט ע"ב) "וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה מְקֻשָּׁה זָהָב" (במדבר, ה"ד), באה זהב - באה מקשה; אינה באה זהב - אינה באה מקשה. מקשה דסיפא למאי אתא? למעוטי חצוצרות. דתניא חצוצרות היו באים מן העשת מן הכסף, עשאם מן הגרוטאות כשרים, משאר מיני מתכות פסולים. ומאי שנא משאר מיני מתכות פסולים, דכתיב כסף, והויה, מן הגרוטאות נמי מקשה, והויה. (ומתרג' מיעט רחמנא גבי מנורה 'מְקֻשָּׁה הוּא' (ס"ט), הויה ולא חצוצרות". ע"כ הגמ'.)

ופירש רש"י (ס"ט): "מן העשת. עשייתה חתיכה שלמה ומכה בקורנס עד שיצאו ממנה כל כליה: מן הגרוטאות. זה שבור". ע"כ.

ובתוס' (ס"ט, ד"ה הלכות) הקשה קושיות דמשמע בגמ' (פנחס ז"ה דף ט"ז ע"ב) דאפשר לעשות חצוצרות גם מקרנות הבהמה. ותוס' תירץ בשם ר"ת דחצוצרות של כהנים [היינו של תקיעות] היו של כסף, וחצוצרות של לויים [היינו לכלי שיר] היו מכל המינים.

אולם בסוף תוס' שואל שבגמ' (פ"ז ע"ג) דאיתא דכשר בשל בהמות, מיירי במכשירי קרבן, ועל הקרבן לא היו תוקעים בשופר, אלא בחצוצרות, כדכתיב (במדבר, י"ג) "וּתְקַעְתֶּם בְּחֲצוֹצְרוֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם". ולא תירצו.

אולם בתוס' ע"ז (פ"ט, ד"ה קרייה) תירצו דהכל איירי בלויים בכלי זמר, אבל בתקיעות צריך חצוצרות של כסף.

ויש עוד תירוץ רבינו יהודה דרק בשל משה היה של כסף, ולא בדורות. אולם כנראה תוס' לא ס"ל כהך תירוצא.

וכן מבואר ברמב"ן (תענית, דף ט"ז ע"ב, ד"ה פ"ג ר"ל) שהוכיח שבתענית כשר בשופר ממה דאיתא בירושלמי (ר"ה, פ"ג ה"ד) שתקעו בשל בהמה. ומשמע שבמקום שצריך חצוצרות, פסול בשל בהמה.

וכן יוצא מן המאירי (תענית דף י"ט ע"א, סוף ד"ה התענה וז).

מסקנא

במקום שצריך חצוצרות, נכגון בכל תענית לדעת הרמב"ם ודעימיה, וכן בשעת מלחמה גם לדעת הרמב"ן ודעימיה, צריך בשל כסף.

אם צריך חתיכה אחת, או סגי בחיבור חלקים

[ב]

דבר זה מפורש במנחות (ס"ט), שלכתחילה צריך חתיכה אחת, ובדיעבד כשר בחיבור.

ובענין "מקשה", כתב רש"י (ס"ט) שמכה בקורנס.

ולכאורה אם יעשה עשת של איזה מין שבתוכו חור בצורת חצוצרה וישפוך בתוכו כסף חס, עד שנעשה חצוצרה, זה ג"כ בגדר חתיכה אחת. שהרי נתמעט רק הגרוטאות, דהיינו שלוקחים חתיכות חתיכות ומחברים אותם יחד.

וכל זה לכתחילה, דאם א"א, גם בחיבור כשר.

וז"ל הרמב"ם (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה) "החצוצרות היתה נעשית מן עשת של כסף. עשה אותן מן הגרוטאות של כסף כשרה, משאר מיני מתכות פסולה". ע"כ.

שיעור אורך החצוצרות

[ג]

לא נתבאר. **אולם** נראה שהוא כשיעור שופר, דהיינו בטפח שוחק, ע"י שו"ע (סי' תקפ"ו, ס"ט, ט, וצ"ב) ל"ד"ה ד' גדולין).

מספר החצוצרות

[ד]

בכל מקום במשנה הוזכר תמיד בלשון רבים, בר"ה (דף כו ע"ט) "שתי חצוצרות באמצע". וכן (דף כז ע"ט) "מקום שיש חצוצרות - אין שופר; מקום שיש שופר - אין חצוצרות". וכן (תענית דף ע"ט) "תקעו בני אהרן תקעו" וכו'.

ויש לעיין אם אין לו אלא אחד, האם יתקע בחצוצרה זו, או שיקח שופר.

ועי' במשנה ערכין (דף יג ע"ט) לענין חצוצרות הלויים לשיר, שאין פוחתין משתי חצוצרות, והובא ברמב"ם (פ"ג מהל' כלי המקדש ה' ד). אולם אין ראייה משם לענין חצוצרות כהנים, שהם לתקיעה.

ועי' ספרי (במדבר, בהעלותך, י"ג): "'חצוצרות' מיעוט חצוצרות שתיים. או אם רצה להוסיף מוסיף? ת"ל 'שתי חצוצרות', שלא להוסיף עליהם ולא לגרוע מהן. 'שתי חצוצרות', שיהיו שוות במראה, ובקומה, ובנוי". ע"כ.

הנה שם מדובר בחצוצרות של משה רבינו, ולכאורה משמע שלענין תענית ומועדים שנאמר סתם חצוצרות צריך דוקא שתיים, ואם רצה להוסיף מוסיף אבל לא יפחות.

ונראה להביא ראייה שזה נאמר גם בחצוצרות של תקיעות. שהרי איתא במשנה ערכין (כ"ה, דף יג ע"ט) "'אין פוחתין משתי חצוצרות, ומוסיפין עד עולם", ושואלת הגמ' (ערכין, דף יג ע"ט) ועד כמה? ואמרינן עד מאה ועשרים, שנא' (דברי הימים ב', ה"ג) "וְעַמֶּהָם כְּהַנִּים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מְחַצְצֹרוֹת". ולכאורה משמע דאירינן בתקיעות של כהנים ולא בענין הלויים, וכן משמע בתוס' (שם, ע"ט, ד"ה ומוסיפין) שאירי בתקיעות של כהנים, ומשמע שכל דין המשנה נאמר לגבי תקיעות כהנים. אולם הרמב"ם (פ"ג מהל' כלי המקדש ה' ד) הביא דין זה לענין לוויים. אולם בכל זאת משמע מן הראייה שהביאו מפסוק של כהנים שגם בתקיעות של כהנים יש אותו דין, וא"כ ה"ה בתענית שתוקעים בחצוצרות, אין פוחתים משנים ואין מוסיפים על מאה ועשרים, וכמו שמשמע ג"כ מן הספרי.

סדר התקיעות

[ה]

הנה אם תוקעים על סדר הברכות שמוסיפים בתעניות, יש בזה כמה שיטות.

עי' בטור (פי' תקעט) וברמב"ם (פ"ד מהל' תענית) שפעם תר"ת ואח"כ תר"ר ואח"כ תר"ת.

וברמב"ן (תענית דף ע"ט ע"ה) כתב שבמקום שנאמר תוקעים הוא רק תקיעה אחת, ובמקום שנאמר תרועה הוא רק תרועה ולא תקיעה. **ואולם** הוסיף לומר שתרועה היינו שברים תרועה.

ונראה שכשארין אומרים הברכות הנוספות, רק תוקעים אחר התפילה, עושים תקיעה שברים תרועה תקיעה.

ותוקעים לפני שאומרים "ויעבור", כדאיתא בטור. ואף ששם איירי בתוך הברכות שמוסיפים, מ"מ בפשטות ה"ה כשאין אומרים הברכות, רק תוקעים אחר תפילת העמידה, אומרים לפני "ויעבור", וכן ראיתי נוהגין.

והטעם בזה נראה שעיקר כונת התקיעות הוא כדי לעורר רחמים על עם ישראל, כמו שנא' (במדבר, י"ח) "וַיִּנְדְּבֶהֱמָם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם", וממילא תוקעים לפני שמזכירים י"ג מדות רחמים.

ועוד נראה, לפי מה דמבואר בזהר וברמב"ן (הוצ' לעיל בהקדמה) שהתרועות מעוררים מידת הדין על האויבים, לכן מזכירים תיכף מידת הרחמים, כדי שהדין יחול רק על האויבים.

ועי' בגמ' ר"ה (דף לד ע"ט) שאם אינו יכול לתקוע תקיעה רק תרועה, או רק תקיעה ולא תרועה, עושה מה שיכול, ואין אחד מעכב את השני. [עי' רא"ש (פ"ד סי' יד) ור"ן (שם) הובא בב"י (פי' תקעט)].

אם חיוב התקיעה ע"י כהנים, או אפשר ע"י לוי וישראל

[ו]

הנה בתורה כתוב (במדבר, י"ח) "וּבְנֵי אֶהֱרָן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת", ומשמע שדוקא כהנים. וכן במשנה (תענית, כ"ה) איתא "תְּקַעְוּ הַכֹּהֲנִים תְּקַעְוּ".

וכן איתא ברמב"ם (פ"ד מהל' תענית ה' טז), וכן הוא בטור (פי' תקעט).

וכשאין שם כהנים, או שאין יכולים לתקוע, אפשר ג"כ ע"י לוי וישראל. כ"כ ברמב"ן (פ"ק תענית, בסוף ד"ה רחב צענינו).

[סימן ג]

בענין חיוב תקיעה בזמנינו

[א] טעמים למה לא נהגו עד עכשיו לתקוע בהרבה מקומות: **[ב]** ביאור בדברי המג"א שגם בזמן שאין תענית יש חיוב תקיעה: **[ג]** כל הסברות לא שייכים עכשיו: **[ד]** חיוב הכנת חצוצרות בגלל אמונה בביאת המשיח ומלחמותיו:

איזה סיבה שלא יכולים לגזור תענית, שג"כ לא יתקעו. כדי שלא ילמדו לתקוע בלי תענית, ויתבטל מצות תענית.

ומצאנו כעין זה לענין קידוש ביום הכיפורים שחל בשבת, שלא מצאנו מצוה כזו, ואף שקידוש היום דאורייתא, וקידוש על הכוס הוא רק דרבנן, מ"מ בזמן שאין כוס, לא הוי כלל קידוש. וזה כדי לתת חיזוק להכוס דרבנן, שלא יזלזל אדם בכוס.

אולם כל זה שייך רק אם באופן כללי כשיש צרה עושים תענית ותוקעים, אז אם יש מקרה שיש צרה שא"א לגזור תענית ג"כ לא תוקעים. ולכן ביטלו לגמרי תענית, שהרי כל הטעם שאין מתענים משום שהיה צריך להתענות כל יום, וזה לא שייך, על כן לא מתענים כלל. ולכאורה קשה שיתענו עכ"פ בה"ב, ולמה יבטלו לגמרי, אלא נראה שרוצים לעשות חיזוק שהתענית צריך להיות ביום הצרה, וכיון שלא יכולים ביום הצרה, ביטלו הכל. וכן כאן כדי לתת חיזוק שבשאר צרות שאפשר להתענות לא יסתפקו בתקיעה, אלא יגזרו ג"כ תענית.

אולם כל זה שייך רק אם באופן כללי גוזרים תענית בעת צרה, אולם אם הנהיגו באופן כללי שלא יגזרו כלל תענית^[*], א"כ כעת לא שייך לומר שיבטלו מצות תקיעה כדי לעשות חיזוק לאופן כללי שלא יבטלו מצות תענית, שהרי בין כך כבר ביטלו מצות תענית. וממילא בודאי עכ"פ צריך לקיים מצות תקיעה דאורייתא.

וא"כ יוצא שבזמנינו שאין נוהגים בתקנת תענית באופן כללי, אף שלא חסר בעוה"ר צרות, וכנראה בגלל שירד חולשה כללית לעולם, וגם מתמעט מלאכת שמים ע"יז, מ"מ יום תפילה ותקיעות צריך לקיים, בצירוף התעוררות לתשובה.

ולכאורה סברה זו היה מקום לומר אף אם כל חיוב תקיעה הוא רק דרבנן, ולא תיקנו רק בתענית, מ"מ אם מצד חולשת הדור א"א לגזור תענית, מ"מ היה ראוי לתקוע.

[*] אם זה כדין משום שסמכו על מה שהגמרא (תענית דף י"ב ע"ג) אומרת דאין תענית בבבל, ואף שהראשונים פירשו שהכונה שאין מתענים בלילה אלא ביום, כשיטת הרמב"ם (פ"ג מהלכות תעניות, הל' י"א); או שצריך קבלה מכל יחיד, כשיטת הרמב"ן (ע"י מ"ט). וכן דעת כל הגאונים שנהגו בגזירת תענית בבבל. מ"מ הם פירשו שאין מתענים כלל.

טעמים למה עד עכשיו לא נהגו לתקוע בהרבה מקומות

[א] ע"י במג"א (ס"י תקט"ו ס"ק ה) הובא במ"ב (ע"ס ס"ק ה), שתמה למה לא נוהגים לתקוע בעת צרה. ואפילו אם נאמר דאין תענית ציבור בבבל, הלא מדאורייתא מצוה לתקוע בלי תענית, ונשאר בצ"ע.

ובמ"ב כתב בשם יש אחרונים (נתיב חיים, ע"ס ס"ט"ז), דמדאורייתא הוא רק בארץ ישראל, וכדכתיב (צמד"ה, י"ט) "וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם". והוסיף עוד: "ויש שכתבו דאפשר דאף בארץ ישראל, דוקא כשהיה תחת רשותינו. ואפשר עוד דדוקא כשהגזירה על רוב ישראל אז מצות עשה לתקוע, אבל בלא"ה לא. (פמ"ג) עכ"ל המ"ב.

הנה סברות אלו הוזכרו ברמב"ן לענין חצוצרות ולתיירוץ אח"כ. **אולם** על עצם התקיעה מפורש ברמב"ן ששייך מדאורייתא בכל מקום. וכן ברמב"ם מבואר דנוהג בכל מקום.

ואולי נובע המנהג כמו שהביא הריטב"א, שס"ל שצריך לתקוע דוקא בחצוצרות ולא בשופר, ולא היה להם חצוצרות. **אולם** דבר זה ג"כ צ"ע, דאם ס"ל שצריך דוקא חצוצרות, היה להם לעשות חצוצרות. וכי קשה לעשות חצוצרות של כסף, וצ"ע.

ביאור בדברי המג"א שגם בזמן שאין תענית יש חיוב תקיעה

[ב] יש להקשות על המג"א ממה שמביא בשו"ע (ס"י תקט"ו ס"ק ה), שאם המצב בהול וא"א לגזור תענית בה"ב כי היו צריכים לגזור תענית כל יום, וא"א להכביד על הציבור - אין גוזרים תענית כלל. ובזה ג"כ אין תוקעים, רק מתפללים. ולכאורה, למה אין תוקעים, הרי כל הטעם הוא בגלל שא"א לגזור תענית כל יום, אבל תקיעה אפשר. ולכאורה משמע שאם אין תענית אין תקיעה (המקור הוא בתשב"ץ). **אולם** באמת טענת המג"א צודקת, דכיון דתקיעה מדאורייתא ותענית מדרבנן, מהיכי תיתי אם אין מתענים יבטלו מצות תקיעה דאורייתא.

ונראה לפרש, דכיון דחז"ל תקנו תענית בעת צרה, כדי לעשות חיזוק לתקנת התענית, אמרו שבזמן שיהיה

דעת הרז"ה

ואפשר שטעם מנהג העולם שלא תקעו שס"ל כדעת הרז"ה (ר"ס דף כה) דכל תקיעות תענית הוה דרבנן, וכן דעת הסמ"ג (פ"ס ס"ק א), ולא תיקנו רק בשעת תענית, וכיון דלא נהגו בתענית לא נהגו בתקיעות. **ואף** שמ"מ הדבר דחוק, מ"מ אולי זה היה סברתם, ועיי' בנצי"ב (על הכפ"י).

כל הסברות לא שייכים עכשיו

[ג] **ועכשיו** שאנו בארץ ישראל, והוא ברשותנו [אכמ"ל בפרט זה], ושכיח מלחמות, נראה שבודאי צריך להכין חצוצרות לצאת ידי רוב הראשונים שצריך לתקוע בחצוצרות. ובמלחמת ששת הימים ובמלחמת המפרץ היה מלחמה כנגד כל ארץ ישראל, וזה נקרא כנגד כל ישראל כנ"ל [וחוץ מזה במלחמת המפרץ היה מעורב רוב העולם], והיה ראוי לתקוע בחצוצרות, ועכ"פ בשופר. ובאמת קיימו בזה בהרבה מקומות, אבל הרבה לא קיימו.

ועכ"פ יש להכין חצוצרות, כיון שהזמן עלול למלחמות. וכתבנו (לפ"ל, סי' א, ס"ק א) שאף לדעת הסמ"ג שגם בכל המלחמות הוה חיוב תקיעה רק דרבנן, מ"מ במלחמת גוג ומגוג הוה בודאי דאורייתא, והזמן עכשיו עלול למלחמת גוג ומגוג. [ועיי' עוד תירוץ].

חיוב הכנת חצוצרות בגלל אמונה בביאת המשיח ומלחמותיו

[ד] **נראה** שיש עוד סיבה להכין חצוצרות, שהרי אחד מיסודי י"ג עיקרים הוא, "אני מאמין בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא", וא"כ צריך להיות אצל האדם בגדר ספק אולי יבוא היום או למחר.

וענין משיח עיי' ברמב"ם (סוף הלכות מלכים, יא, ה) וז"ל: "אף בפרשת בלעם נאמר וְשֵׁם נְבִיא בְּשֵׁנֵי הַמְּשִׁיחִים. בְּמִשְׁיחַ הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא דָּוִד שֶׁהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָרִיהֶם, וּבְמִשְׁיחַ הָאַחֲרוֹן שֶׁעוֹמֵד מִבְּנֵי שְׁמוֹשֵׁי אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאַחֲרוֹנָה. וְשֵׁם (צמדכר כד, ה) הוּא אוֹמֵר 'אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עֲתָה' זֶה דָּוִד; 'אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב' זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ; 'דָּרֶךְ כּוֹכֵב מֵיַעֲקֹב' זֶה דָּוִד; 'וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל' זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ; 'וַיִּמְחֶץ פְּאֵתִי מוֹאֵב' זֶה דָּוִד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמואל"ב, ח, ב) 'וַיִּךְ אֶת מוֹאֵב וַיִּמְדָּם בַּחֶבְלִי; וַיִּקְרַק כָּל בְּנֵי שֵׁת' זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר בּו (זכריה, כ, ה) 'וַיִּמְשְׁלוּ מֵיָם עַד יָם'. [הלכה ד] וְאִם יַעֲמֵד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הוֹגֵה בַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב וְשֶׁבַע פְּהַי. וַיְכוּפֶה כָּל יִשְׂרָאֵל לִילָךְ בָּהּ וּלְחֹזֵק בְּדָקָה. וַיִּלְחֶם מִלְחָמוֹת ה'. הָרִי זֶה בְּחֻזְקָתָהּ שֶׁהוּא מְשִׁיחַ. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ

וּבְנָה מִקֶּדֶשׁ בְּמִקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל, הָרִי זֶה מְשִׁיחַ בְּוִדְאִי, עכ"ל הרמב"ם. [ולשון מלחמת ה' הוא מלחמה נגד האויבים, מלחמה כפשוטו, כמו שהזכיר לשון זה בסוף פרק ז', ואין זה ענין של החזרה בתשובה, דזה כבר הזכיר מקודם].

ועכ"פ מבואר שאחד מתפקידי משיח הוא לעשות מלחמות נגד האויבים, ואין אנו יודעים הסדר איך יהיה, אם יבוא אליהו מקודם, או רק אחר מקצת מלחמות. עכ"פ בדבר שאפשר לעשות צריך להכין הכל מה ששייך, ובכלל זה הכנת החצוצרות, דהיינו שכל קהילה תכין לעצמה חצוצרות. ומקיימים בזה מצות אחכה לו בכל יום.

הוספה

חשש האומות שהתקיעות מכריזות מרד

[ה] **עוד** נראה לומר הטעם למה לא נהגו לתקוע בחו"ל במשך הדורות, משום שהיה גזירה של הגוים, שחששו שהיהודים רוצים לעשות מרד.

וכמו שכתבו תוס' (ראש השנה דף ל"ג ע"ב, ד"ה בשעת) בשם הירושלמי הטעם שבראש השנה תוקעים במוסף ולא בשחרית. וז"ל "בשעת גזרת המלכות שנו - ואף על פי שבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא אף על גב דזריזין מקדימין למצות דחיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו ולפירוש הירושלמי ניחא טפי דמפרש שם שדמו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסייהו אינון עסקין כלו' בחוקיהם ובתורתם". ע"כ.

הנה עצה זו לתקוע במוסף שייך בראש השנה, שכבר ידוע אצל הגוים שבכל שנה תוקעים בצורה כזו, אולם בשעת עת-צרה, שזה דבר לא מסודר, יש חשש שהגוים יחשבו שכעת בעקבות הצרה היהודים רוצים לעשות מרד נגד הממשל, וממילא ביטלו את התקיעות.

אולם כל זה היה רק אצל האשכנזים, שבדרך כלל היו תחת שלטון נוצרי, אבל באמת אצל הספרדים כן נהגו לתקוע, משום שבדרך כלל הם היו תחת שלטון מולטמי, ואצל המוסלמים ג"כ רגילים לתקוע, ועל-כן עצם התקיעה לא מעורר חשש של מרד. וכן מנהג ירושלים לתקוע בעת צרה, משם שבירושלים בארבע מאות השנים האחרונים היו תחת שלטון מוסלמי.

ולפי כל זה לא שייך היום כלל שום סיבה שלא לתקוע בעת צרה.

[סימן ד]

פרטים בדיני חיוב תקיעה על החרב בזמננו בארץ ישראל

[א] חקירה בדברי הרמב"ם בדין חרב: [ב] אם לפי הרמב"ן הוא בחיוב חצוצרות: [ג] בדין הערים שסביבותיהם: [ד] לפעמים גם להרמב"ם כלול כל האפרכיאי: [ה] מה שיוצא מן הגר"א:

אם לפי הרמב"ן הוא בחיוב חצוצרות

[ב] לפי הרמב"ן שס"ל שחיוב חצוצרות הוא רק בשעת מלחמה, נראה שבמקום שאין מלחמה בפועל, אלא שבאו ליקח מס, או ארץ, או שמד, ע"י לחץ - אינו בחיוב חצוצרות. רק בחיוב תקיעה באופן כללי, וסגי בשופר.

בדין הערים שסביבותיהם

[ג] ויש עוד פלוגתא, בדין הערים שסביבותיהם, שדעת הרמב"ם (הלכות תעניות, 3,3) שכל סביבותיהם בחיוב תענית, אבל לא בתרועה. והובא בשו"ע (ס"ו תקטו סע"ו ח). ודעת הר"ן (תענית, דף 2 ע"ב דפיו כ"ד, ד"ה ועל כולם) שגם בסביבה יש חיוב תענית ותרועה. וכן דעת הרמב"ן (שם, דף 23 ע"ב, ד"ה ונלחתי). הרמ"א (ס"ו תקטו, סע"ו ח) פסק כדעת הר"ן, ע"י בביאור הגר"א (שם, אות 1), הובא במ"ב (שם, ס"ק יט).

וכל הפרכיאי הוא בחיוב זה של תענית ותרועה. והפרכיאי היינו כל אותו המלכות. ובארץ ישראל, היינו יהודה ועבר הירדן והגליל, וכן מקום שכבשו רק עולי מצרים, הכל בכלל, כמבואר ברמב"ן (תענית, דף יט ע"ב). וכן כתב הר"ן (שם, דף 2 ע"ב דפיו כ"ד, ד"ה ועל כולם) מכח התוספתא (תענית, 3,3).

"ויעל אלו מתריעין בכל מקום", לדעת הר"ן כל מקום באותו אפרכיאי, והיינו אותו מלכות. וע"י במאירי (תענית, דף 23 ע"ב, ד"ה כהנה) שכתב לענין חרב שעד מקום שהשנאה של אותם גייסות מגעת, ובסתם הוא ממלכות למלכות [היינו כל אותו מלכות].

לפעמים גם להרמב"ם כלל האפרכיאי

[ד] ויש מקום לומר שאף להרמב"ם דס"ל דהסביבה רק בתענית ולא בתקיעה, שזה רק אם הדבר אינו נוגע כלל לסביבה, ורק מדין להשתתף בצערם גוזרים תענית. אולם אם יש לחץ ליטול מס או ארץ או שמד בצורה שאם לא יתנו, מפחידים את כל ארץ ישראל - מתיחס הכל כמקום שיש בו הסכנה. ולא מבעי אי באמת חוששים לדינא שהכל מקום סכנה ויש צד להיכנע ללחץ ולמסור המס או הקרקע, בודאי כל המקום בכלל הסכנה. אלא אפילו אם אין חוששים עד כדי כך,

בדין תענית על חרב

אמרינן במשנה תענית (ג,ג) "על אלו מתריעין בכל מקום: על השדפון ועל היקרון, על הארבה ועל החסיל, ועל החיה רעה ועל החרב, מתריעין עליה מפני שהיא מכה מהלכת". ואיתא בגמ' (דף 23 ע"ב) אין צריך לומר חרב של מלחמה, אלא אפילו חרב של שלום.

חקירה בדברי הרמב"ם בדין חרב

[א] כתב הרמב"ם (פרק שני מהל' תענית, כ"ח) וז"ל: "אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם: על הצרת שונאי ישראל לישראל, ועל החרב, ועל הדבר, ועל חיה רעה. וכו'. [ג] על הצרת שונאי ישראל לישראל כיצד? גוים שבאו לערף מלחמה עם ישראל, או לטל מהם מס, או לקח מידם ארץ, או לגזר עליהם שמד אפלו במצוה קלה, הרי אלו מתעניין ומתריעין עד שירחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתעניין אצל אין מתריעין אלא אם כן תקעו להתקבץ לעזרתן. [ד] על החרב כיצד? אפלו חרב של שלום, כגון שערכו מלחמה גוים עם גוים ועברו במקום ישראל, אף על פי שאין ביניהם ובין ישראל מלחמה הרי זו צרה ומתעניין [ומתריעים] עליה, שנאמר (ויקרא, כג, ו) 'וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם', מקלל שראית המלחמה היא צרה". עכ"ל. הובא בקיצור בשו"ע (ס"ו תקטו סע"ו ח).

ומשמע מלשון הרמב"ם שכתב "גויים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ" שליטול מהם מס או ליקח מידם ארץ לא איירי שבאו לערוך מלחמה, דלשון או או משמע שהם דברים נפרדים.

ואין נראה שכונה הרמב"ם כאילו עושה הקדמה, שהגוים באו לעשות מלחמה, ואח"כ כותב מה מטרת המלחמה, ויש בה שני ציורים או ליטול מס או ליטול ארץ. דנראה שאין זה דרך הרמב"ם.

אלא משמעות הרמב"ם שבאו לערוך מלחמה בלי סיבה מיוחדת; או אפילו לא באו כעת לערוך מלחמה, רק ליטול מהם מס, או ליקח ארץ, או לגזור שמד. אלא שלפי המציאות יש לחץ מסוים שצריך לשמוע להם, שאם לא יסכימו למס יבואו אח"כ לעשות מלחמה. במצב הזה צריך לגזור תענית.

מה שיוצא מן הגר"א

[ה] **דעת** הרמב"ם שבין במכה מהלכת ובין במכה שאינה מהלכת באותו מקום תוקעים בשופר ומתענים, ובסביבה מתענים ולא תוקעים. והחילוק בין מכה מהלכת ואינה מהלכת רק לענין שבמכה מהלכת מתענים מיד.

ודעת הר"ן [וכן דעת הרמב"ן] שרק בחסרון גשמים או דָּבָר או מפולת יש הבדל בין אותו מקום שמתענים ומתריעים, והסביבה מתענים ולא מתריעים. אבל במכה מהלכת מתענים ומתריעים בשופר בכל הפרכיא.

ודעת הטור שבמכה מהלכת מתענים ומתריעים יותר מן האפרכיא, ומה דאיתא שרק באפרכיא, זה רק לענין אם אין מים בבורות. ובשו"ע (סי' תקצ"ו סעי' א' וסעי' יג) פסק כהרמב"ם ובסעי' ו' פסק כהטור.

והרמ"א כתב בסעי' ח' כהר"ן. וטען הגר"א (סעי' ו') שגם בסעי' א' היה צריך להגיה כהר"ן, שבכל אפרכיא מתענים ומתריעים, ובסעי' ו' היה צריך לכתוב שרק באפרכיא מתענים ומתריעים.

בר"ן שמתריעים בכל אפרכיא (נמנ"א דף 2 ע"ב מדפי סרי"ג, ד"ה ועל כולם) כתוב ג"כ שכל ארץ ישראל כאפרכיא אחת.

ותרועה היינו בשופר, כמבואר בדבריו. וכ"כ לקמן (דף ה ע"א מדפי סרי"ג, ד"ה רצ"ו עקיצה) שתרועה היא בשופר, ובמקום שנא' סתם מתריעים, היינו מתענים ומתריעים, והיינו בשופר.

ולקמן (שם, ד"ה מהניחין) כתב על אלו מתריעין בכל מקום [היינו באותו אפרכיא], וכתב שם מתענים ומתריעים והיינו שופר כנ"ל, משום שהוא מכה מהלכת. וכ"כ הגר"א סעי' א' (לוח ה), ובסעי' ו' משמע מן הגר"א דנקט לעיקר דינא כדעת הר"ן.

וסוברים שאין להיכנס ללחץ להחזיר מחמת שאומרים שאם יחזירו יהא יותר סכנה, בודאי ג"כ צריך תענית ותרועה. וכן אם בוטחים בה' ובישועתו שיעזור, וסוברים שאסור להחזיר^[*], מ"מ על פי טבע יש כאן סכנה עכ"פ כלפי חיוב תפילה ותקיעה וכו', אף שאין זה דין סכנה להתיר החזרת שטחים. **א"כ** יש חיוב תקיעה ותפילה ותשובה בכל מקום שיש עליו לחץ, גם לדעת הרמב"ם, ולא מיעט הרמב"ם את הסביבה מחיוב תקיעה רק בזמן שעצם המס או לקיחת הקרקע אינו נוגע כלל להסביבה. **וכן** מבואר בזהר (המנוצח בהקדמה), שכדי לשבור הגויים צריך תרועה.

וגם ישועת ה' הוא באופן כללי לכלל ישראל, אבל כל יחיד ויחיד צריך רחמי שמים להינצל. וכמאמר חז"ל (שבת, דף ק"ח ע"ב) "כל המקיים ג' סעודות בשבת, ניצול מג' פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג. וכו'". והובא במ"ב (סי' רנ"א ס"ק ה). אולם מקרא מפורש שלא סגי בזה, וצריך ג"כ תקיעה בחצוצרות.

ועכ"פ צריכים אנו להכין עצמנו למלחמת גוג ומגוג שתהא לעת הקץ שהיא ישועה שאין אחריו שיעבוד, ובה לכל הראשונים יש חיוב דאורייתא של מצות חצוצרות, ובה בודאי צריך דוקא חצוצרות ולא סגי בשופר.

[*] ויש בזה כמה סברות: או שעדיין אין סכנה לפנינו; או שלומדים ממלחמות שעברו כבר שהשי"ת עזר למעלה מדרך הטבע, א"כ ה"ה כאן יעזור; או מצד שגם היום נוהג הטא המרגלים ע"פ הרמב"ן (הוספה לספר המנוצח להרמב"ם, עמ' מ"א ד); או שסומכים על הפסוקים (ישעיה נ"ג) שבעיקבתא דמשיחא הקב"ה יעשה ניסים. [וע"ע בביאור אור החיים (דברים, ז, יג) על הפסוק "וְהָיָה עֶקֶב תִּשְׁמְעוּן" בביאור המשנה (סוטה, דף מט ע"ב) דעיקבתא דמשיחא].

[סימן ה]

חיוב תשובה

[א] חיוב תפילה תקיעה תענית ותשובה אינם מעכבים זה את זה: [ב] אם יש חיוב תקיעה משום צרת יחיד: [ג] בחיוב תשובה: [ד] האמת לאמיתה: [ה] מצוות בבחינת 'מת מצווה':

רש"י להתענות עליו ולסגף עצמן, והכי משמע בברייתא דהיא מיחנא עלה בגמ' עכ"ל.

וי"ש להקשות על הרמב"ן מן הספרי (צמדז, פרשת צבעולוק, פסקה טו), דאיתא שם "רבי עקיבא אומר אין לי אלא מלחמה, שדפון וירקון ואשה מקשה לילד וספינה המטורפת בים מנין, ת"ל 'על הצר הצר אַתְּכֶם' [צמדז, יט], על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור". עכ"ל הספרי. וזה ממש נגד הרמב"ן.

ומה דאיתא בברייתא שיש מחלוקת ביחיד, ומשמע שהציבור לכו"ע אין מתענים, אפשר לומר שרק תענית אין גוזרים, אבל בכל זאת תוקעים.

וא"כ אם באים להסביר שלא יהיה מחלוקת בין הסיפרי והברייתא, יוצא שבצרת יחיד יש תקיעה, אבל אין תענית.

ואולי נאמר שמה שכתב הרמב"ן שאין גוזרים על הציבור תענית ותקיעה, היינו רק שעל הציבור אין גוזרים, אבל בכל זאת היחיד מצוה להתענות, וכמו שכתב הרמב"ם (כל' תעניות, פ"א הל' ט), וכן צריך לתקוע לפי הספרי, וא"כ יוצא שיחיד תוקע בשביל צרתו. וא"כ כ"ש שיחיד תוקע בשביל הציבור, אם הציבור אינם תוקעים.

אולם עצם הדין לא משמע כך ברמב"ם שהביא דין של תקיעה רק בצרת ציבור ולא בצרת יחיד, והשמיט הסיפא של הספרי. ואולי היה לו איזה גילוי בגמ' שלא קיי"ל כהספרי בזה.

ועי' בר"ן (דף ח ע"א מדפי בר"ן, ד"ה וכל סביבותיה) שביאר ברייתא זו, ולמה אין מתענים, משום שהיה צריך להתענות ברציפות, וא"א להטיל זה על הציבור, מש"ה לא תיקנו כלל תענית. אולם לא דיבר לענין תקיעות כלל.

וא"כ יש כאן מחלוקת בין הרמב"ן ובין הר"ן למה אין חיוב תענית, שדעת הרמב"ן משום שבשביל יחיד אין תענית לציבור, ודעת הר"ן משום שצריך בכל יום, וא"א בכל יום.

אולם בר"ן (סג) הביא בשם הרמב"ן הסבר אחר, משום שאותם שהם בתוך הצרה א"א להם להתענות, מש"ה לא תקנו אף לאחרים. והר"ן דחה סברתו.

[*] כל הפסוק: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אַתְּכֶם וְהִרְעַתְּם בְּחֻצְרוֹתַי וְנִזְכַּרְתֶּם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם".

חיוב תפילה תקיעה תענית ותשובה

אינם מעכבים זה את זה

[א] הנה פשוט, שאם לפי מצב הדור א"א לגזור תענית מחמת חולשת הדור, או חסרון כח הגוזרים, או שאר סיבות, מ"מ אין זה פוטר להכריז יום תפילה ותשובה וכדומה. וכן לענין תקיעה, שהתענית אינו מעכב לא את התפילה ולא את התקיעות ולא את התשובה, כמש"כ המג"א (סי' תקטו, ופי' לעיל סי' צ ס"ק ג). וכן אם א"א להכריז תקיעה מחמת שאין הציבור מורגל בזה, ולא ישמע דבר זה בעיניהם, מ"מ אין זה פוטר מתפילה ותשובה, והיינו תפילה בציבור.

ובן אם הציבור לא יכול לגזור יום תפילה מאיזה סיבה שיהיה, אין זה פוטר את היחיד מתפילה ותשובה.

ומה שיש לחקור, אם יש חיוב תפילה בציבור, והציבור לא גוזר תפילה, כגון שבא גוי ליקח ארץ, ויש בזה הפסד אם יקח הארץ, ויסגרו קהילות עם בתי כנסיות ובתי מדרשות וישיבות וכוללים; ואולי גם מקום התפילה הגדול בעולם שהוא הכותל המערבי; וגם יש חשש שאם יכנסו למקצת הארץ יסכנו שאר הארץ. [ויכול להיות מצד שיש כל כך הרבה גזירות ושמדות תכופים זה לזה עד שאילו היו צריך לגזור היו צריכים לגזור כל יום, וממילא אין גוזרים כלל, או טעמים אחרים]. יש להסתפק בזה אם יש חיוב תקיעה ליחיד, או שלא נאמר דין תקיעה רק בציבור. [ועי' לקמן (ס"ק ו)].

אם יש חיוב תקיעה משום צרת יחיד

[ב] **אמרינן** בברייתא (תענית, דף כג ע"ב) "ת"ר אחד עיר שהקיפיה נכרים או נהר, ואחד ספינה המיטרפת בים, ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני ליסטים, ומפני רוח רעה - על כולם יחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית. רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית, שמא יצטרך לכריות, ואין הכריות מרחמות עליו".

ועי' רמב"ן (דף יט ע"א, צס"ג) שכתב וז"ל "מיהו בחול נמי בספינה המטרפת בים, ויחיד הנרדף מפני גוים וליסטים, הכי הווי דינא דמתריעין בעננו ולא מתריעין בשופרות, שאין גוזרין תענית על הציבור מפני צרת היחיד, אלא שהיחידים

הנה הגוים באים בטענה שלכאורה צודקת לפי ההגיון, ומה שאינם צודקים הוא משום שהארץ של הקב"ה ולא שלהם, והוא נתנה לנו.

וא"כ אנו צריכים לומר שהארץ של הקב"ה **והוא** נתן לנו, ואין נפקא מינה באיזה שלוחים הוא בחר לתת לנו, כי אין מסתכלים על השלוחים, אלא על המשלח.

וכן הוא נתן לנו, ולא נעזוב לא מפני לחץ גוים, ולא משום חיפוש פטורי מצות, כי הוא נתן לנו לשש שנים לעבוד והשביעית קודש לה.

וכן מה שיש בטענת הגוים טענה שנראה לכאורה אמת, אבל לאמת לאמיתו אינו אמת. דהיינו מה שרואים בתורה רצון הבורא הוא האמת, ולא מה שנראה לעיני בני"א כשנוגע לאינטרסים הפרטיים שלו, ורק בחיפוש האמת לאמיתו אפשר לענות על טענת הגוים. **ואפשר** ללמוד מזה שבכל קיום המצוות צריך לחפש הסברה האמיתית שהיא האמת לאמיתו, ולא סגי לחפש איזה סברה, ואף במקום שיש לכאורה אמת בסברה זו, כל זמן שאין היא האמת לאמיתו שקבע הבורא אין זה להלכה. ואם רק להכיר יסוד זה, כבר היה ראוי לכתוב כל ספר בראשית. וזה המצב שמעמידים את העולם לפנינו היום, ואכ"מ להאריך בדברים אלו, ודי לחכימא ברמיזא.

וז"ל המדרש (שיר השירים רבה, פרשה ב, ס"ו י"א; ויקרא רבה, פרשה יב, ס"ו ג): "אמר רבי אלכסנדר בר חגאי בשם רבי אלכסנדר קרובה, אם מתכנשין כל באי עולם להלכין כנף אחד מן העורב אינן יכולים, כך אם מתכנשין כל באי עולם לעקור יו"ד, שהוא קטן האותיות שבתורה, אינן יכולין. ממי אתה למד, משלמה המלך, שעל ידי שביקש לעקור יו"ד מן התורה, עלה קטיגורו. ומי קיטרג, רבי יהושע בן לוי אמר יו"ד שב'י'ר'קה' קיטרג. רבי שמעון בן יוחאי אומר ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו, רבונו של עולם כתבת בתורתך דייתקי שמקצתה בטלה - כולה בטלה, שלמה המלך מבקש לעקור יו"ד שבתורה. כתיב (דברים ח"ה) 'וְלֹא יִרְכָּה לֹו נְשִׁים', והרבה לו; 'לֹא יִרְכָּה לֹו סוּסִים' (שם ט"ז), והרבה לו סוסים; 'לֹא יִרְכָּה לֹו כֶסֶף וְזָהָב', והרבה לו כסף וזהב. אמר לו הקדוש ברוך הוא צא לך, הרי שלמה בטל, ומאה כיוצא בו, ויו"ד ממך אינה בטילה לעולם". ע"כ.

והרי לשלמה המלך היה סברה על מה שעשה, [עיי שמו"ר (פרשה ו, ס"ו ה)] "עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקב"ה, ואמר, למה אמר הקב"ה 'לֹא יִרְכָּה לֹו נְשִׁים', לא בשביל שלא יסור לבבו? אני ארבה, ולבי לא יסור". אבל סברתו לא היתה האמת לאמיתו. ומשמע מזה שלא מהני סברה וחכמה גדולה להתיר דבר אם הסברה אינה אמת לפי מה שקבע הבורא.

עכ"פ לענין צרת יחיד, אף דהספרי כתב שיש חיוב תקיעה, מ"מ משמעות הרמב"ם דלא קיי"ל בזה כהספרי.

ועדיין נשאלת השאלה אם יש צרת ציבור, והציבור אינם גוזרים לא תענית ולא יום תפילה, אם יש חיוב על היחיד לתקוע, או שאין מושג של תקיעות אלא בציבור. וצ"ע.

בחיוב תשובה

[ג] **אולם** פשוט שתשובה ותפילה שייך ג"כ ליחיד, וכן באופן שא"א לגזור לא תענית ולא תפילה ולא תקיעה, אין זה פוטר מלהתעורר בתשובה. וכן כשגוזרים תענית או יום תפילה לא סגי בזה, והעיקר הוא התשובה, כמבואר ברמב"ם (רי"ט הל' תענית).

כתב הרמב"ם (הלכות תעניות, ח"ה) וז"ל: "בכל יום תענית שגוזרין על הציבור מפני הצרות, בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובדוקים על מעשה אנשי העיר, מאחר תפלת שחרית עד חצי היום, ומסירין המכשולות של עבירות, ומזהירין ודורשין וחוקרין על בעלי חמס ועבירות ומפרישין אותן, ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן, וכיוצא בדברים אלו". ע"כ. ומקורו במס' מגילה (דף ל"ט ב'). והובא גם בשו"ע (ס"ו תקטו, ס"ו ז).

וצריך לבדוק תחילה בדברים שדומים לגזירה שגזרו. כגון אם הוטל מס, צריך לבדוק אם נוהגים בממונות כהלכה. **וכן** אם באו ליטול ארץ, אם זה נוגע לארץ ישראל צריך לבדוק אם החשיבו מספיק הענין של ארץ ישראל. ואם קיימו מצות שביעית כהוגן, כמאמר חז"ל (פ"ה פ"ב) בעון שביעית ישראל גולין. או לבדוק אם מוכנים בדבר קטן למסור ארץ ישראל לגויים, ושאר חסרון בחשיבות של ארץ ישראל. **וכן** אם לא באים ישר לעשות מלחמה לקחת הארץ, אלא באים בדרך דיפלומטית, לקחת דרך "התרי", אולי צריך לבדוק אם זילזלו בארץ ישראל ומצוותיה דרך "התרי". **אם** באו לקחת ארץ ישראל ע"י שטר, אולי מכרו ארץ ישראל בשטר, וכן דברים הדומים לדומה.

ע"י אבות (ס"ה) חרב בא לעולם וכו', כל זה צריך לבדוק.

ואם עושים "התרי" בענין ארץ ישראל, צריך לבדוק אחר שורש הדבר, מאיפה למדו לעשות "התרי", ולבדוק שם אם האב או אב של האב היה כדין לקיים רצון הבורא.

האמת לאמיתה

[ד] **ויש** להוסיף כאן דברים, כי רש"י בריש בראשית כתב טעם שנכתב ספר בראשית "לומר לך 'פַחַּ מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַתּ לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם' (תהלים קמ"ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארץ שבעת גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה הוא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

מצוות בבחינת 'מת מצווה'

[ה] ויש להדר אחר מצות שאין להם תובעים, כמ"ש בספר חסידים (סי' סה) "אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים, כגון שתראה מצוה בזויה, או תורה שאין לה עוסקים, שתראה שבני עירך לומדים מועד וסדר נשים, תלמוד סדר קדשים וכו' ומס' מו"ק וכו', ותקבל שכר גדול כנגד כולם, כי הם דוגמת מת מצוה. אהוב אותן מסכתות ואותן הלכות שבני אדם אין רגילים בהם".

ועוד כתב (ש.ס. סי' קס): "כל מצוה שאין לה דורש, ואין מי שיבקש אותה, תדרשנה, לפי שהיא כמת מצוה, ומצוה שאין לה רודפים רדוף אחריה לעשותה, שהמצוה מקטרגת ואומרת כמה גרועה אנכי שנתעלמתי מכל וכל".

ובן היה לו לשלמה המלך כוונת עצמות לעשות תיקונים גדולים מאוד ע"י מה שעשה, כמבואר בסה"ק, ורצה לתקן ע"ז את כל הבריאה, ולהשפיע קבלת עול מלכות שמים על כל אומות העולם. ובכל זאת לא מהני, ורואים מזה שאפילו בצירוף שני דברים, סברה בחכמה גדולה, וגם כוונה גדולה לתקן הבריאה, לא מהני לומר סברה כזו בשם התורה אם אינו האמת לאמיתו של כוונת התורה. ולא היה מהני לא מלכותו ולא צדקתו ולא חכמתו ולא תורתו ולא יחוסו ולא קדושתו ולא יראתו ולא ספריו, מלומר עליו המילים "תבטל" וכו'. והתיקון של הבריאה יבוא כשמתקנים הקילקול הזה, ומשתדלים לחפש רק כונת האמת לאמיתו של התורה, אז יהא מתוקן החטא של שלמה המלך, ותחזור מלכות בית דוד למקומה.